Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

**УДК 341.23:324:341.242.5](4-672ЄС):327.39(477)**
**DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2195/2026/1.131-16**

**Сергій СИЧ, асп.**
**ORCID ID: 0009-0004-9222-274X**
**e-mail: sychserhii@knu.ua**
**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна**

# ЄВРОПЕЙСЬКІ КЛАУЗУЛИ ТА ВИБОРЧІ ПРАВА ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: МОДЕЛІ МІНІМАЛІСТИЧНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

**В с т у п .** ***У зв'язку з набуттям Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі актуалізується необхідність гармонізації національного конституційного законодавства з правом Європейського Союзу щодо забезпечення виборчих прав громадян Союзу. Дослідження мінімалістичної моделі конституційних перетворень держав-членів Європейського Союзу дасть можливість виробити оптимальний шлях такої адаптації без тотального перегляду Основного Закону України.***

**М е т о д и .** ***Дослідження ґрунтується на застосуванні порівняльно-правового методу для аналізу конституційних актів 17 держав-членів Європейського Союзу, формально-догматичного методу для тлумачення норм Конституції України з метою виявлення перешкод для євроінтеграції та методу аналізу і синтезу для узагальнення наукових позицій вітчизняних конституціоналістів.***

**Р е з у л ь т а т и .** ***Установлено, що 17 із 27 держав-членів Європейського Союзу обрали мінімалістичну модель закріплення європейських клаузул, яка обмежується лаконічними нормами-принципами. Проаналізовано конституційну практику окремих країн, які для надання громадянам Європейського Союзу виборчих прав або не змінювали конституцію взагалі, або прийняли окремі конституційні акти, або внесли лише точкові зміни.***

**В и с н о в к и .** ***Визначено, що найбільш оптимальним орієнтиром для адаптації тексту Конституції України є застосування мінімалістичної моделі європейських клаузул. Вона дозволить гармонізувати законодавство та забезпечити реалізацію виборчих прав громадян Європейського Союзу без необхідності розгорнутої кодифікації євроінтеграційних норм у тілі Основного Закону.***

**К л ю ч о в і  с л о в а :** ***євроінтеграція, законодавство Європейського Союзу, виборче право, конституційне право, місцеві вибори.***

## Вступ

***Передумови.*** У зв'язку із отриманням Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу потрібно гармонізувати окремі положення Конституції України з нормами Європейського Союзу, насамперед щодо виборчих прав для громадян Європейського Союзу. Дослідження європейських клаузул в конституціях країн-членів Європейського Союзу, які обрали мінімалістичний шлях конституційної модернізації, дозволяє виробити оптимальну модель змін до Основного Закону України, яка б забезпечила легітимізацію членства в Європейському Союзі та реалізацію виборчих прав громадян Союзу на муніципальному рівні без необхідності тотального перегляду конституційного тексту.

***Актуальність дослідження*** зумовлене набуттям Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, що актуалізує необхідність гармонізації національного конституційного законодавства з європейським acquis communautaire. Ключовим викликом на цьому шляху є колізія між імперативними нормами Конституції України, які пов'язують політичні права (зокрема виборчі) з громадянством України, та правом Європейського Союзу, яке гарантує громадянам Союзу активне і пасивне виборче право на муніципальних виборах та виборах до Європейського парламенту у країні проживання. У цьому контексті наукового й практичного інтересу набуває досвід держав-членів ЄС, які застосували так звану "мінімалістичну модель" конституційних перетворень, що дозволяє забезпечити легітимізацію європейської інтеграції без тотального перегляду Основного Закону.

***Метою статті*** є вироблення, на основі компаративістського аналізу конституційної практики держав-членів ЄС та доктринальних підходів вітчизняних вчених, оптимальної моделі імплементації європейських клаузул до Конституції України для забезпечення легітимізацію членства в Європейському Союзі і, зокрема, виборчих прав громадян Європейського Союзу.

## Методи

Для реалізації визначеної мети були використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Ключовим є порівняльно-правовий метод, який дозволив проаналізувати конституційні акти та практику 17 держав-членів Європейського Союзу та виокремити найбільш часто змінювані європейськими клаузулами положення національних конституцій. Формально-догматичний метод використано для тлумачення змісту окремих статей Конституції України з метою виявлення нормативних перешкод для євроінтеграції. Метод аналізу та синтезу дозволив узагальнити наукові позиції вітчизняних конституціоналістів.

## Результати

Європейська інтеграція України вимагає масштабної трансформації національного правового поля. Наразі вітчизняний законодавець зосередився на гармонізації законів та підзаконних актів з правом Європейського Союзу (ЄС). Водночас питання оновлення Конституції України залишається заблокованим через імперативні обмеження воєнного стану. Попри це, очевидно, що без внесення змін до Основного закону – зокрема, в частині так званих "європейських клаузул" – повноцінна правова інтеграція України до європейського простору є майже неможливою. Одним з ключових викликів в цьому контексті є фундаментальна відмінність у підходах до суб'єкта виборчого права. Відповідно до статті 70 Конституції України право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення 18 років. Не мають права голосу

**© Сич Сергій, 2026**

**ISSN 1728-3817**

громадяни, які визнані судом недієздатними. Погоджуємось з Олегом Марцеляком, що такий підхід у визначенні кола громадян, що наділяються активним виборчим правом в Україні, і, відповідно, в окресленні вітчизняного електорату в цілому відповідає міжнародним стандартам, зокрема Декларації про критерії вільних і справедливих виборів, прийнятій Міжпарламентською радою 26.03.1994. (Марцеляк, 2024). Як слушно зауважує дослідник, якщо вітчизняна конституційна модель залишається на позиціях суворого цензу громадянства, який полягає в тому, що активним і пасивним виборчим правом у нашій країні наділені тільки громадяни України, то світова практика демонструє діаметрально протилежні підходи. Науковець підкреслює, що європейська правова думка еволюціонувала від застарілої максими 1967 року ("щоб мати право голосу, потрібно бути громадянином країни, в жодній із держав право голосу не надається іноземцям") до надання широких виборчих прав іноземцям у межах ЄС, що закріплено в установчих договорах Спільноти, зокрема статті 17 та 19 Договору про заснування Європейської Спільноти надають громадянам Союзу виборчі права в комунальних виборах і на виборах до Європейського Парламенту в державі перебування, навіть якщо вони не є громадянами цієї держави (Марцеляк, 2024).

Звісно, кожна держава визначає у своєму законодавстві, хто є її громадянами. Однак в Європейському Союзі діє громадянство ЄС, яке поширюється на всіх громадян держав-членів ЄС. Загалом погоджуємось з тезою Анатолія Колодія, що під ним розуміють правовий зв'язок громадян держав-членів із ЄС, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах, свободах і обов'язках (Колодій, 2024). Власне, необхідність конституційної адаптації до вимог права ЄС, зокрема в частині інституту громадянства Союзу, і стала передумовою для закріплення у конституційних текстах багатьох держав спеціальних "європейських клаузул".

Відповідно до визначення, наведеного Олександром Водянніковим, європейські клаузули – це загальна назва конституційних приписів, що санкціонують (уможливлюють) участь держави в ЄС та/або зобов'язують державні органи сприяти досягненню цілей європейської інтеграції. Погоджуємось з автором, який серед спеціальних конституційних приписів щодо засадничих питань членства в Європейському Союзі виділяє наступні чотири: виборче право громадян ЄС брати участь, голосувати і обиратися на виборах до Європейського Парламенту та місцевих виборах в іншій державі-члені; парламентський контроль за правотворчістю в ЄС та діяльністю урядів в рамках ЄС; конституційні рамки економічного і монетарного союзу; статус і застосування актів права ЄС в національному правопорядку (Водянніков, 2023).

У конституційній практиці держав-членів ЄС вбачаємо два основні підходи до закріплення європейських клаузул: мінімалістичний та деталізований. Сутнісна відмінність між ними полягає в архітектурі нормативного регулювання та глибині конституційного втручання. Мінімалістична модель обмежується лаконічними нормами-принципами, які лише санкціонують передачу частини суверенних повноважень наднаціональним інституціям та відкривають національний правопорядок для прямої дії права ЄС, виносячи процедурні деталі, зокрема й щодо реалізації виборчих прав, на нижчий рівень законів. Натомість деталізована модель тяжіє до повної кодифікації ключових євроінтеграційних норм у тілі Основного закону. Вона передбачає імплементацію розгорнутих спеціальних розділів, які чітко регламентують механізми співпраці національних та європейських інституцій, встановлюють конкретні виборчі цензи для громадян Союзу, тощо.

До мінімалістичної моделі закріплення європейських клаузул вдалися такі країни-члени Європейського Союзу як Грецька Республіка, Кіпрська Республіка, Королівство Данія, Чеська Республіка, Республіка Польща, Словацька Республіка, Королівство Нідерланди, Республіка Словенія, Велике Герцогство Люксембурзьке, Республіка Мальта, Республіка Ірландія, Королівство Швеція, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Естонська Республіка, Італійська Республіка та Королівство Іспанія. Тобто сімнадцять країн з двадцяти семи держав-членів Європейського Союзу обрали саме мінімалістичну модель, що дозволяє констатувати превалювання саме цієї моделі в конституційному просторі Європи та зумовлює доцільність її поглибленого вивчення як найбільш вірогідного орієнтира для адаптації тексту Конституції України.

Наведені вище країни можливо умовно поділити на підгрупи: країни, які не змінювали Конституцію зовсім про вступі; країни, які не змінювали Конституцію проте прийняли окремі Конституційні акти; та країни, які внесли точкові зміни до тексту Конституції. До першої підгрупи належить Данія, адже Конституція цієї країни- одна з найстаріших діючих конституцій у Європі, і в її тексті немає жодної прямої згадки про Європейський Союз, адже данський законодавець не змінював Конституцію спеціально під вступ до ЄС. Данія використовує одну стару статтю, яка була написана ще до створення ЄС, але стала юридичним "підґрунтям" для євроінтеграції. Так, частина перша статті 20 Конституційного акту Данії визначає, що "повноваження, надані органам влади Королівства відповідно до цього Конституційного акту, можуть бути у мірі, визначеній законом, делеговані міжнародним органам влади, створеним за взаємною домовленістю з іншими державами для сприяння у реалізації норм міжнародного права та співпраці". Щодо виборчих прав громадян ЄС, то у частині першій статті 29 Конституційного акту Данії зазначається, що виборче право на виборах до Фолькетингу має кожен, хто зокрема має данське підданство, однак стаття 82, яка регулює місцеве самоврядування, визначає лише, що право муніципалітетів самостійно управляти своїми справами визначається законом, тому Данія змогла прийняти закон, який дозволяє громадянам ЄС голосувати на муніципальних виборах, не змінюючи при цьому Конституцію (Коротюк, Лавринович, 2021).

До цієї ж підгрупи належать і Нідерланди. У статтях 92–94 Конституції передбачається, що зокрема "законодавчі, виконавчі й судові функції можуть бути передані міжнародним організаціям за міжнародними договорами…; чинні положення законів не застосовуються, якщо їх застосування суперечить загальнонормативним положенням міжнародних договорів та актів міжнародних організацій". Також стаття 130 делегує Парламенту повноваження надавати активне та пасивне виборче право на муніципальних виборах резидентам, які не мають нідерландського громадянства, за умови їх відповідності загальним виборчим вимогам (Коротюк, Лавринович, 2023). Тобто нідерландська конституція вже була повністю "пристосована" до вимог Копенгагенських критеріїв.

Третьою країною цієї підгрупи є Греція. Частина друга статті 28 Конституції цієї країни передбачає, що "в ім'я служіння важливим національним інтересам, розвиток співробітництва з іншими державами можливий

шляхом укладення конвенції або угоди про визнання за органами міжнародних організацій, передбачених Конституцією, відповідних повноважень і компетенцій. Для прийняття Закону про ратифікацію такої конвенції або угоди потрібна більшість у три п'ятих від загального числа депутатів Парламенту". Частина третя тієї ж статті зазначає, що "Греція може вільно, шляхом прийняття Закону абсолютною більшістю загального числа депутатів Парламенту, піти на обмеження в області здійснення національного суверенітету, якщо це диктується важливими національними інтересами та не впливає на права людини і основи демократичного ладу, і проводиться на основі принципів рівності та з дотриманням умов взаємності". Хоч грецький законодавець і не вносив ніяких змін у Конституцію при вступі, він змінив її через 20 років членства, у 2001 році додавши спеціальне тлумачення до цієї статті, яке офіційно пов'язує цю статтю з ЄС: "Стаття 28 є основою для участі Країни в процесі європейської інтеграції." Це коротке речення де-юре закріплює, що механізми Статті 28 призначені саме для легітимізації права ЄС та участі в європейських інституціях. Також Конституція Греції зберігає традиційний підхід, надаючи виборчі права на національному рівні виключно громадянам країни у частині 3 статті 51. У частині 2 статті 102 формулювання інше: "Місцева влада обирається загальним таємним голосуванням", тому хоч у тексті відсутні спеціальні положення, які б надавали електоральні права громадянам ЄС, однак і немає конституційних перепон для надання таких прав на місцевому рівні. Їхня участь у муніципальних та європейських виборах забезпечується не через зміни до виборчих статей, а через механізм пріоритету міжнародних договорів (Коротюк, Лавринович, 2021).

Польща також є однією з країн, яка змінила Конституцію лише після приєднання до Союзу. Правовою основою для інтеграції стала стаття 90, в якій зазначається що "Республіка Польща може на підставі міжнародного договору передати міжнародній організації або міжнародному органу компетенцію органів державної влади у деяких справах". Звісно, це рішення, відповідно до цієї ж статті Конституції, вимагає високої легітимності: або кваліфікованої більшості у 2/3 голосів в обох палатах парламенту (Сейм і Сенат), або всенародного референдуму, і саме через референдум поляки у 2003 році проголосували за вступ до ЄС. Польща також не змінювала Конституцію для надання виборчих прав громадянам ЄС, хоча стаття 62 гарантує право голосу "польським громадянам". Проте, надання права голосу іноземцям з ЄС на місцевих виборах було реалізовано через Виборчий кодекс. Конституційний Трибунал визнав, що хоча Конституція гарантує права громадянам, вона не забороняє розширювати ці права на інших осіб законом (Trybunał Konstytucyjny, 2004).

Однак Польща все ж таки мала змінити Конституцію безпосередньо через вимоги права ЄС після вступу, адже стаття 55 Конституції містила абсолютну заборону на екстрадицію (видачу) польських громадян іншій державі, що суперечило системі "Європейського ордера на арешт", яка зобов'язує країни ЄС видавати злочинців одна одній. Конституційний Трибунал Польщі визнав, що видача поляків є неконституційною, але дав час на зміну закону (Bańczyk, 2022). Щоб виконати зобов'язання перед ЄС, Польща змінила статтю 55, додавши дозвіл на екстрадицію власного громадянина, якщо це передбачено міжнародним договором (Шаповал, 2018).

Італія – це ще один приклад країни, яка не змінювала Конституцію для вступу до ЄС, але пізніше була змушена внести правки. Італія була однією з шести країн-засновниць Європейських Спільнот, і тоді Конституцію 1948 року не чіпали, адже стаття 11 Основного закону проголошувала що "Італія відмовляється від війни як посягання на свободу інших народів і як спосіб вирішення міжнародних спорів; вона погоджується на умовах взаємності з іншими державами на обмеження суверенітету, необхідне для порядку, що забезпечує народам мир і справедливість; вона сприяє міжнародним організаціям, які прагнуть цієї мети". Потім лише у 2001 році було змінено статтю 117, де було встановлене наступне обмеження для законодавця: "Законодавча влада належить Державі і Областям при дотриманні Конституції і зобов'язань, що випливають із права Європейського співтовариства і міжнародних зобов'язань". Також було встановлено, що держава має виключне право законодавчої діяльності, зокрема, в наступних сферах: зовнішня політика і міжнародні відносини держави; відносини держави з Європейським союзом; право притулку та юридичні умови громадян Держав, що не входять до Європейського союзу; органи держави і закони про вибори; державні референдуми; вибори Європейського Парламенту. До областей спільного законодавства відносяться: міжнародні відносини Областей з Європейським союзом; Області і автономні Провінції Тренто і Больцано в рамках своєї компетенції беруть участь у законодавстві нормативів Європейського Співтовариства і забезпечують дію і виконання міжнародних зобов'язань та актів Європейського союзу при дотриманні процедури, встановленої державним законом, відповідно до якого державна влада заміщає Області у випадку, якщо останні не виконують своїх зобов'язань. Також варто відзначити, що на відміну від Іспанії, яка мусила дописувати слова в Конституцію для дозволу іноземцям обиратися, Італія цього не робила. Стаття 48 досі каже, що право голосу мають "громадяни". Однак право громадян ЄС голосувати на місцевих виборах регулюється звичайними законами. Юридично це обґрунтовується через ту ж саму статтю 11 (пріоритет права ЄС перекриває текст Статті 48 у цьому конкретному випадку) (Шаповал, 2018).

Безпосередньо для вступу до Європейських Спільнот у 1986 році Іспанія також не змінювала текст Конституції, однак пізніше Іспанії довелося внести зміни саме через виборчі права. Так, в Конституцію 1978 року одразу заклали статтю, яка дозволяла передавати суверенітет без необхідності переписувати Основний закон: "Органічним законом надається право укладення договорів, що передають міжнародним організаціям або установам здійснення повноважень, що випливають з Конституції, Генеральним кортесам або Уряду. У кожному випадку на Генеральні кортеси або Уряд законом покладається обов'язок забезпечувати виконання договорів або резолюцій, що виходять від міжнародних або наднаціональних організацій, в залежності від того, який орган був наділений згаданим вище правом на укладення договорів". Іспанці вперше змінили Конституцію, бо оригінальна стаття 13 (1978 року) дозволяла іноземцям на місцевих виборах мати лише активне виборче право, але не пасивне. Водночас Маастрихтський договір вимагав, щоб громадяни ЄС могли і обирати, і бути обраними мерами чи депутатами місцевих рад. В результаті іспанський законодавець змінив конституцію, додавши до частини 2 статті 13 лише два слова: "і пасивне". Тепер ця частина є такою: "Тільки іспанці мають права, визнані в статті 23 (виборчі права), за винятком випадків, які можуть бути встановлені дого-

вором або законом щодо права голосу та права бути обраним на муніципальних виборах, та з урахуванням принципу взаємності". Також іспанці виносили зміни до статті 135 у 2011 році, яка конституційно закріплює "принцип бюджетної стабільності" як обов'язковий для всіх рівнів влади. Вона прямо підпорядковує фінансову політику Іспанії вимогам Євросоюзу, забороняючи перевищувати ліміти дефіциту та боргу, встановлені Брюсселем. Найважливішим є положення про те, що виплата державного боргу та відсотків має "абсолютний пріоритет" перед будь-якими іншими бюджетними видатками (наприклад, соціальними), і ці кошти не можуть бути зменшені.

До країн, які не змінювали Конституцію, проте прийняли окремі Конституційні акти належать дві балканські держави: Естонія та Литва. Естонія свого часу зіштовхнулась з проблемою, що у статті 1 Конституції зазначається, що "незалежність і суверенітет Естонії є позачасовими та невідчужуваними". Естонці замість зміни Конституції 4 вересня 2003 року на референдумі прийняли Акт про внесення змін до Конституції Естонської Республіки, де зазначається, що "Естонія може належати до Європейського Союзу, виходячи з фундаментальних принципів Конституції Естонської Республіки; з моменту вступу Естонії до Європейського Союзу Конституція Естонської Республіки застосовується з урахуванням прав і зобов'язань, що випливають з Договору про приєднання". Цей акт діє як своєрідна паралельна Конституція, і у разі колізії між нормами ЄС і старою Конституцією, пріоритет має цей Акт. Щодо виборчих прав громадян ЄС, то Конституція у статтях 30 та 156 передбачає що "посади в державних установах і місцевому самоврядуванні на підставах і в порядку, встановленому законом, заповнюються громадянами Естонії. Відповідно до закону ці посади як виняток можуть займати також громадяни іноземних держав та особи без громадянства" та "представницьким зібранням місцевого самоврядування є Рада, що обирається на вільних виборах загальним, рівним, прямим і таємним голосуванням строком на три роки. На виборах до Ради місцевого самоврядування на умовах, передбачених законом, правом голосу володіють особи, які постійно проживають на території цього самоврядування та які досягли 18-річного віку". Тобто немає жодних конституційних обмежень громадянам інших країн ЄС здійснювати активні та пасивні виборчі права у цій країні (Коротюк, Лавринович, 2022).

Схожий шлях окремого Конституційного акту без внесення змін безпосередньо до самої Конституції обрала Литва. Спеціальний Конституційний акт від 2004 року установлює, що правові норми Європейського Союзу є складовою частиною правової системи республіки, застосовуються безпосередньо і мають пріоритет над національними законами у разі суперечностей. Акт також регламентує механізм розподілу компетенцій та зобов'язує Уряд узгоджувати з Сеймом позиції щодо ключових питань порядку денного ЄС. Стаття 119 Конституції, за схожою з Естонією моделлю, вже передбачала можливість громадянам інших країн брати участь у місцевих виборах, адже "членами Рад самоврядувань можуть бути громадяни Литовської Республіки та інші постійні жителі адміністративної одиниці відповідно до закону…" (Коротюк, Лавринович, 2022).

Третя підгрупа, а саме це країни, які внесли точкові зміни в текст, є найбільш чисельною: вісім країн додали до Конституції одну або декілька нових статей (або частин статей), що санкціонувало передачу повноважень та пріоритет права ЄС. Наприклад, Чехія запровадила статтю 10a, що дозволяє передачу частини суверенних повноважень міжнародним організаціям. Також було закріплено механізм парламентського контролю за політикою уряду у міжнародних організаціях у статті 10b. Варто зазначити, що у статті 10a використовується універсальне формулювання "міжнародна організація або інституція", що дозволяє не змінювати Конституцію, якщо ЄС реформується або змінить назву. Конституційний порядок Чехії формально пов'язує виборчі права з громадянством (ст. 18 Конституції). Однак Чехія не вносила спеціальних "європейських поправок" до виборчих статей Конституції. Натомість, розширення виборчих прав на громадян ЄС (для місцевих та європейських виборів) реалізовано через загальну норму про верховенство міжнародних договорів, що дозволило імплементувати вимоги європейського права на рівні звичайного виборчого законодавства.

На Мальті змінили частину першу статті 65 Конституції у 2003 році, виклавши її в такій редакції: "За умови дотримання положень цієї Конституції, Парламент може видавати акти для миру, порядку та доброго врядування на Мальті відповідно до повної поваги до прав людини, загальновизнаних принципів міжнародного права та міжнародних і регіональних зобов'язань Мальти, зокрема тих, що взяті за Договором про вступ до Європейського Союзу, підписаним в Афінах 16 квітня 2003 року". Саме такими актами парламент Мальти регулює виборчі права громадян Європейського Союзу. Примітним є той факт, що мальтійський законодавець не змінив статтю 6 Конституції, яка проголошує: "…ця Конституція є вищим законом Мальти, і якщо будь-який інший закон є несумісним з цією Конституцією, ця Конституція має перевагу, а цей інший закон є недійсним". Це створює юридичну колізію, але оскільки сама Конституція вимагає у статті 65 дотримання договорів ЄС, то таке виконання і може вважатися виконанням Конституції.

Кіпр додав до своєї Конституції ключову статтю 1A спеціально для затвердження пріоритету права ЄС. Текст цієї статті наступний: "Жодне положення цієї Конституції не вважається таким, що скасовує закони, акти або заходи, прийняті Республікою, які стають необхідними внаслідок її зобов'язань як держави-члена Європейського Союзу, і не перешкоджає Регламентам, Директивам або іншим актам чи обов'язковим заходам законодавчого характеру, прийнятим Європейським Союзом або його інституціями, мати юридичну силу в Республіці". Конституція Кіпру статті 31 жорстко обмежує право голосу на національних виборах виключно громадянами Республіки. Однак для участі громадян ЄС у місцевих виборах та виборах до Європарламенту було використано механізм пріоритету зобов'язань перед ЄС над будь-якими іншими конституційними нормами. Це дозволило надати іноземцям з ЄС активне та пасивне виборче право на муніципальному рівні без зміни базових статей Конституції.

Схожим шляхом пішов і словенський законодавець. У лютому 2003 року словенський парламент ухвалив спеціальний конституційний закон, яким додав нову статтю – Статтю 3a. У частині першій цієї статті йдеться про те що "відповідно до договору, ратифікованого Національною асамблеєю двома третинами голосів усіх депутатів, Словенія може передати частину своїх суверенних прав міжнародним організаціям, які базуються на повазі до прав людини та основних свобод, демократії та принципах верховенства права, а також може укладати оборонні союзи з державами, які базуються на

повазі до цих цінностей". Також частина третя цієї ж статті зазначає що "правові акти та рішення, прийняті в рамках міжнародних організацій, яким Словенія передала частину своїх суверенних прав, застосовуються в Словенії відповідно до правового регулювання цих організацій". Також у частині 3 статті 43 законодавець зазначив, що "закон може передбачати, в яких випадках і на яких умовах іноземці мають право голосу", таким чином відкривши для себе можливість законами регулювати виборчі права громадян Європейського Союзу.

Словаччина перед вступом до Європейського Союзу у 2001 році внесла зміни до декількох статей своєї Конституції. Перш за все змінили статтю 7 Конституції, тепер відповідно до частини 2 цієї статті "Словацька Республіка може передати здійснення частини своїх прав міжнародним договором, який був ратифікований та оприлюднений у порядку, встановленому законом, або на основі такого договору Європейському співтовариству та Європейській унії. Обов'язкові правові акти Європейської спільноти та Європейської унії мають пріоритет у порівнянні із законами Словацької Республіки. Включення до національного законодавства обов'язкових правових актів, які вимагають імплементації, здійснюється законом або розпорядженням Уряду, відповідно абзацу 2 статті 120". Також були внесені зміни і до статті 30, для того щоб дозволити громадянам ЄС голосувати на місцевому рівні. Відповідно до частини першої цієї статті "Іноземці, які постійно перебувають на території Словацької Республіки, мають право обирати та бути обраними до органів самоврядування громад та до органів самоврядування територіальних одиниць вищого рівня". Також у статті 69 Конституції замінили вимогу громадянства на "постійне проживання", що відкрило шлях до активного та пасивного виборчого права для громадян ЄС на місцевих та регіональних виборах. Тепер у частині другій цієї статті зазначається, що "Депутати обираються на чотирирічний термін мешканцями громади, які постійно проживають на її території". Аналогічне формулювання і у частині третій щодо обрання старости громади. У частині п'ятій цієї статті використовується інше словосполучення: "Представництва територіальної одиниці вищого рівня складають його депутати. Депутати обираються жителями, які постійно проживають у територіальному окрузі територіальної одиниці вищого рівня, на чотирирічний термін", однак що словосполучення "мешканці, які постійно проживають на території", що "жителі, які постійно проживають у територіальному окрузі територіальної одиниці вищого рівня" передбачають можливість реалізації виборчих прав іноземцями (Коротюк, Лавринович, 2025).

На відміну від сусідньої Литви, яка, як зазначалось вище, прийняла окремий Конституційний акт, Латвія інтегрувала "європейські клаузули" безпосередньо в існуючі статті старого основного закону. До статті 68 було додано нові частини, які регламентують вступ до ЄС такого змісту: "Рішення про участь Латвії в Європейському Союзі приймається шляхом всенародного голосування, яке пропонує провести Сейм. На вимогу щонайменше половини членів Сейму, рішення про суттєві зміни в умовах участі Латвії в Європейському Союзі приймається шляхом всенародного голосування". Щодо місцевих виборів Латвія 23 вересня 2004 року до статті 101 внесла поправку, яка прямо надала право голосу громадянам ЄС. Так, "кожен громадянин Латвії має право в передбаченому законом вигляді брати участь у державній діяльності і діяльності самоврядувань, а також служити на державній службі. Самоврядування вибирають повноправні громадяни Латвії і громадяни Європейського Союзу, які постійно проживають в Латвії. Кожен громадянин Європейського Союзу, який постійно проживає в Латвії, має право в передбаченому законом порядку брати участь в діяльності самоврядувань. Робочою мовою самоврядувань є латвійська мова" (Коротюк, Лавринович, 2022).

Ірландія інтегрувала європейське право у свій конституційний порядок через Третю поправку до Конституції (1972), внісши зміни до статті 29. Відповідно до частини четвертої цієї статті "Ірландія підтверджує свою відданість Європейському Союзу, в рамках якого держави-члени цього Союзу працюють разом, щоб просувати мир, спільні цінності та добробут своїх народів". Також частиною п'ятою державі надано конституційний мандат на ратифікацію Лісабонського договору та участь у ЄС, що функціонує на його основі. Положення частини шостої статті 29 закріплює примат права ЄС, гарантуючи, що національна Конституція не може перешкоджати законам та актам, прийнятим інституціями Союзу або державою на виконання членських зобов'язань, мати верховенство та пряму дію в національному правопорядку. З особливостей європейських клаузул в конституції Ірландії доречно виділити норму, закріплену в частині 8 статті 29, яка встановлює жорсткий запобіжник: уряд може погодитися на скасування принципу одностайності (права вето) у Раді ЄС лише за умови отримання попереднього дозволу від обох палат ірландського Парламенту. Також примітною є норма, закріплена частиною дев'ятою статті 29, а саме що "держава не повинна приймати рішення, прийняте Європейською Радою, про встановлення спільної оборони відповідно до статті 42 Договору про Європейський Союз, якщо ця спільна оборона включатиме державу". Це положення закріплює "військовий нейтралітет" Ірландії на конституційному рівні. Воно прямо забороняє державі приєднуватися до будь-якої майбутньої системи "спільної оборони" ЄС без внесення змін до Конституції.

Конституція Ірландії не гарантує право голосу іноземцям автоматично, але вона створює конституційний дозвіл для Парламенту надати таке право звичайним законом. Так, у статті 16.1.2° зазначається, що "Усі громадяни, і такі інші особи в державі, які можуть бути визначені законом, ... мають право голосувати на виборах членів Дойл Ерен". Однак наразі цим правом користуються лише громадяни Великої Британії. Громадяни ж Європейського Союзу наділяються виборчими правами на місцевих виборах, відповідно до частини 4 статті 28А, яка встановлює що "кожен громадянин, який має право голосувати на виборах членів Дойл Ерен (нижньої палати парламенту), та такі інші особи, як це може бути визначено законом, мають право голосувати на виборах членів таких органів місцевої влади …". Саме ця норма надає право голосу широкому колу осіб без необхідності мати ірландський паспорт (Коротюк, Лавринович, 2023).

Швеція внесла декілька точкових змін в свою Конституцію при вступі до ЄС у 1995 році. Найважливішою зміною перед вступом у 1994 році стало додавання до Глави 10 " Відносини з іншими державами" статті 5 такого змісту: "Риксдаг може передавати право прийняття рішень до Європейських Співтовариств, якщо вони приймають на себе зобов'язання захисту свобод і прав, які встановлені в даній Конституції та у Європейській конвенції, яка закріплює захист прав людини і основоположних свобод. Риксдаг встановлює таку передачу прийняттям рішення не менше ніж трьома чвертями

депутатів, що беруть участь в голосуванні. Риксдаг приймає дане рішення в порядку, який встановлений для ухвалення основного закону". Також варто відзначити і доповнення до статті 4 Глави 8 " Закони та інші акти", що "у законі містяться також приписи про порядок виборів парламентських представників до Європейського Союзу". Цікаво, що пряма згадка про членство в ЄС з'явилася в тексті Основного закону лише після реформи 2010 року, коли у статтю 10 Глави 1 додали фразу "Швеція є членом Європейського Союзу". У Конституції Швеції у статті 4 Глави 3 вимога щодо громадянства прямо закріплена лише для виборів до національного парламенту (Риксдагу).Відсутність аналогічної конституційної заборони для місцевих виборів дозволила врегулювати питання участі іноземців (громадян ЄС та резидентів з інших країн) на рівні звичайного законодавства, без необхідності внесення поправок до Основного закону (Коротюк, Лавринович, 2021).

Окремо варто виділити Люксембург, адже у цій країні зовсім нещодавно, у 2023 році, прийняли оновлену Конституцію. У статті 5 передбачається, що "Велике Герцогство Люксембург бере участь у європейській інтеграції; здійснення повноважень держави може бути передано Європейському Союзу та міжнародним інституціям…", у частині 3 статті 45 визначили роль Великого Герцога в імплементації права ЄС: "Він приймає регламенти, необхідні для застосування правових актів Європейського Союзу", та у статті 95 надали повноважень Державній Раді перевіряти відповідність національних актів праву ЄС.

Зважаючи на наведені вище приклади точкових змін Конституції для європейської інтеграції можна виділити декілька статей вітчизняної Конституції, які потребують суттєвої трансформації. На нашу думку, якщо вітчизняний законодавець піде шляхом мінімальних змін, то такі зміни мають бути внесені насамперед в статті 9, 25, 36, 38, 70. Так, відповідно до статті 9, виконання міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачає пріоритет такого договору перед національним законом та іншими актами законодавства, крім Конституції України (Буроменський, 2024). Відповідно до наведених вище прикладів Чехії, Словаччини та Кіпру пропонується додати спеціальну європейську клаузулу в дану статтю, яка санкціонує передачу частини суверенних повноважень інституціям ЄС та встановить, що норми Конституції не перешкоджають виконанню зобов'язань членства в ЄС.

Стаття 25 визначає, що громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі. Тут виникає така сама неузгодженість як у Польщі свого часу, де стаття 55 Конституції містила абсолютну заборону на екстрадицію (видачу) польських громадян іншій державі, що суперечило системі "Європейського ордера на арешт", яка зобов'язує країни ЄС видавати злочинців одна одній. Тому за аналогією з польською Конституцією варто додати дозвіл на екстрадицію власного громадянина за поданням іншої держави або міжнародного судового органу, якщо це передбачено ратифікованим Україною міжнародним договором або документом, який виконує акт права міжнародної організації, членом якої є Україна.

Статті 36 та 38 Конституції встановлюють що членами політичних партій можуть бути лише громадяни України, і громадяни мають право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це суперечить можливості громадянам ЄС брати участь у виборах до Європейського парламенту та місцевих виборах. Дмитро Лук'янов зазначає, що хоч у тексті Конституції суб'єктами цієї норми вказуються громадяни України, проте необхідно враховувати положення ст. 26 Конституції, яка передбачає, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Тобто іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, мають право вступати на загальних із громадянами України підставах до легалізованих об'єднань громадян, якщо інше не передбачено законами України і якщо це передбачено статутами цих об'єднань. Проте дослідник одразу зауважує, що іноземці та особи без громадянства все ж таки не можуть бути членами політичних партій України і трактування положень статті 26 не поширюється на політичні партії. Погоджуємось з тезою Лук'янова, що обмеження права іноземців та осіб без громадянства бути членами політичних партій є загальновизнаним у світі та зумовлене інтересами національної безпеки і відповідає статті 16 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає можливість встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців (Лук'янов, 2024). Проте в умовах набуття членства в Європейському Союзі такий абсолютний підхід потребує диференціації. Адже реалізація пасивного виборчого права на місцевих виборах та виборах до Європейського Парламенту, яке гарантується громадянам ЄС згідно з Договором про функціонування Європейського Союзу, на практиці нерозривно пов'язана з правом на політичну асоціацію. Оскільки висування кандидатів у депутати місцевих рад в Україні переважно здійснюється через місцеві організації політичних партій, збереження повної конституційної заборони на членство в партіях для всіх без винятку іноземців суттєво ускладнює можливість громадян ЄС реалізувати своє право бути обраними. Тому, спираючись на досвід країн-членів ЄС (зокрема Іспанії, яка була змушена внести зміни до Конституції саме в частині пасивного виборчого права), вбачається необхідним внесення змін або доповнень до вказаних статей Конституції України. Вони мають встановити спеціальний виняток для громадян держав-членів Європейського Союзу, виводячи їх з-під загального обмеження та дозволяючи участь у діяльності політичних партій виключно в межах реалізації виборчих прав на муніципальному рівні та на виборах до Європейського парламенту. Також варто підкреслити, що на необхідності надання іноземцям виборчих прав на місцевих виборах вітчизняні науковці починають все частіше наголошувати навіть безвідносно Європейського Союзу. Так, наприклад, аналізуючи поняття "права іноземців", Тетяна Слінько та Григорій Берченко звертають увагу на міжнародні стандарти, зокрема на ч. 1 ст. 6 Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні (1992). Цей документ зобов'язує держави-учасниці надавати право голосу на місцевих виборах іноземцям, які постійно проживають у країні впродовж 5 років. Дослідники також посилаються на Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування (2009), який передбачає розширення електоральних прав для громадян інших країн-учасниць на місцевому рівні, та Кодекс належної практики у виборчих справах, який рекомендує дозволити іноземцям голосувати на місцевих виборах після певного цензу осілості (Слінько, Берченко, 2024).

Найбільшою перешкодою наразі вбачається стаття 70 Конституції України, перш за все через обмеження внесення змін до розділу ІІІ "Вибори. Референдум", встановлені статею 156 Конституції, що вимагає затвердження всеукраїнським референдумом будь-яких змін. Павло Любченко слушно зауважує, аналізуючи дану статтю, що у Конституції України встановлені три умови реалізації права голосу, перша умова з яких- це наявність громадянства України. При цьому друга і третя умови-досягнення особою 18-річного віку, тобто повноліття, та наявність у особи повної цивільної дієздатності, є універсальними кваліфікаційними вимогами демократичного виборчого права, тоді як саме перша умова – виключна належність до громадянства України – на нашу думку стає перепоною для імплементації acquis communautaire, оскільки правопорядок Європейського Союзу вимагає розширення кола суб'єктів виборчого процесу на муніципальному рівні за рахунок громадян країн-членів ЄС, які постійно проживають на відповідній території, незалежно від їхнього громадянства (Любченко, 2024). У разі якщо український законодавець обере шлях мінімалістичного підходу конституційного регулювання членства в Європейському Союзі, без проведення всеукраїнського референдуму скоріше за все не обійтись, адже альтернативний варіант вирішення цієї колізії, про який вже було згадано вище, а саме через додавання спеціальної європейської клаузули до статті 9 Конституції України, також вимагатиме проведення референдуму. Однак у разі зміни статті 9 норма-принцип має встановити загальний пріоритет зобов'язань, що випливають із членства в ЄС, над окремими положеннями національного законодавства, а не лише стосовно виборчих прав громадян ЄС. У такому разі стаття 70 продовжуватиме визначати загальне правило для національних виборів, тоді як права громадян ЄС на місцевому рівні реалізовуватимуться на підставі прямої дії установчих договорів Євросоюзу, легітимізованих новою інтеграційною статтею Конституції. Однак загалом доходимо до висновку, що, незважаючи на оманливу легкість мінімалістичного підходу внесення змін до Основного закону, в Україні через імперативні норми декількох статей Конституції, для яких встановлена статею 156 ускладнена процедура внесення змін через всеукраїнський референдум, така зміна не буде швидкою та легкою з урахуванням складності проведення всеукраїнського референдуму. Можливо утворити окремий розділ Конституції під умовною назвою "Європейський Союз", в якому будуть міститися всі необхідні для інтеграції європейські клаузули, однак це з великою ймовірністю не дозволить уникнути проведення вищезазначеного референдуму через те що норми конституції не мають суперечити одна одній, тим паче нормам статей з додатково "захищених" першого та третього розділів. Можливо піти наведеним вище шляхом Італії, в Конституції якої стаття 48 досі каже, що право голосу мають "громадяни" і вирішувати цю колізію відносно ризикованим шляхом тлумачення норм Конституції. Також пропонуємо взяти до уваги досвід Литви та Естонії, які ухвалили окремі Конституційні акти. Загалом вбачається доцільним подальше наукове вивчення досвіду держав-членів ЄС, які застосували деталізовану модель конституційних перетворень, яка тяжіє до створення розгорнутих окремих статей чи спеціальних розділів у конституціях, з метою визначення кращого підходу конституційного регулювання членства в Європейському Союзі саме для України.

**Дискусія і висновки**

Наведений аналіз європейських клаузул в конституціях країн-членів Європейського Союзу, які обрали мінімалістичний підхід конституційного регулювання членства в Європейському Союзі дозволяє підсумувати, що такий підхід зазвичай є більш оптимальним ніж створення окремого розділу чи окремих статей, присвячених виключно євроінтеграції. Так, деякі з наведених країн зовсім не змінювали свої Конституції або робили це вже після вступу до Союзу, або змінювали лише одну-декілька статей. В Україні це ускладнюється тим, що окремі норми Конституції прямо суперечать положенням основоположних Договорів Європейського Союзу, в першу чергу щодо надання виборчих прав громадянам Союзу на місцевих виборах та виборах до Європейського парламенту, а при внесенні змін до таких статей вимагається проведення всеукраїнського референдуму самою Конституцією. При наявності політичної волі та ресурсів для проведення такого референдуму, з метою недопущення ризикованих юридичних конструкцій в Основному законі держави, вітчизняний законодавець цілком може обрати мінімалістичний підхід і внести точкові зміни до Конституції, санкціонувавши передачу прав суверенних повноважень інституціям Союзу. Також можливо не змінювати текст Конституції зовсім, ухваливши окремий Конституційний акт. Загалом мінімалістичний підхід, за умови його грамотної юридичної конструкції, здатний забезпечити баланс між збереженням стабільності Основного Закону та виконанням Копенгагенських критеріїв членства в Європейському Союзі.

**Джерела фінансування.** Автор заявляє про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

**Список використаних джерел**

Буроменський М.В. (2024). Стаття 9. У Р.О. Стефанчук, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.(ред.), Конституція України. Науково-практичний коментар (с. 74-84). Право.

Водянніков О. Ю. (2023). Конституція і Європейська інтеграція: моделі конституційного пристосування до членства в ЄС. Конституція України та тріада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції. Київ. https://ccu.gov.ua/library/konstytuciya-ukrayiny-ta-triada-yevropeyskyh-cinnostey-poglyad-u-svitli-yevrointegraciyi

Колядій А. М. (2024). Громадянство. У Ю. Г. Барабаш та ін.(ред.), Велика українська юридична енциклопедія у 20 томах. Том 4: Конституційне право (с. 143-147). Право.

Коротюк О. В, Лавринович О. В. (2021). Конституції країн світу: Королівство Данія, Французька Республіка, Чеська Республіка, Республіка Польща. ОВК.

Коротюк О. В, Лавринович О. В. (2023). Конституції країн світу: Конституційні акти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. ОВК.

Коротюк О. В, Лавринович О. В. (2021). Конституції країн світу: Королівство Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Швеція. ОВК.

Коротюк О. В, Лавринович О. В. (2022). Конституції країн світу: Конституції країн світу: Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Естонська Республіка. ОВК.

Коротюк О. В, Лавринович О. В. (2025). Конституції країн світу: Республіка Білорусь, Словацька Республіка. ОВК.

Коротюк О. В, Лавринович О. В. (2021). Конституції країн світу: Конституція Грецької Республіки, Конституція Республіки Кіпр, Конституція Турецької Республіки. ОВК.

Коротюк О. В, Лавринович О. В. (2023). Конституції країн світу: Королівство Нідерланди, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Князівство Монако. ОВК.

Любченко П. М. (2024). Стаття 70. У Р. О. Стефанчук, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.(ред.), Конституція України. Науково-практичний коментар (с. 516-520). Право.

Лук'янов Д. В. (2024). Стаття 36. У Р.О. Стефанчук, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.(ред.), Конституція України. Науково-практичний коментар (с. 269-281). Право.

Марцеляк О.В. (2024). Виборче право: суб'єктивне. У Ю. Г. Барабаш та ін.(ред.), Велика українська юридична енциклопедія у 20 томах. Том 4: Конституційне право (с. 86-91). Право.

Марцеляк О.В. (2024). Виборчий ценз. У Ю. Г. Барабаш та ін.(ред.), Велика українська юридична енциклопедія у 20 томах. Том 4: Конституційне право (с. 100-105). Право.

Тацій В.Я. (2024). Стаття 38. У Р.О. Стефанчук, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.(ред.), Конституція України. Науково-практичний коментар (с. 288-295). Право.

Слінько Т. М., Берченко Г. В. (2024). Права іноземців. У Ю. Г. Барабаш та ін. (ред.), Велика українська юридична енциклопедія у 20 томах. Том 4: Конституційне право (с. 655-661). Право.

Шаповал В. М. (2018). Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). Центр політико-правових реформ.

Bańczyk W., Południak-Gierz K., Zoll F. (2022). Primacy of EU law and jurisprudence of Polish Constitutional Tribunal: Study for the Committee on Legal Affairs. European Parliament, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/732475/IPOL_STU(2022)732475_EN.pdf.

Constitution du Grand-Duché de Luxembourg. (2023). Venice Commission of the Council of Europe. https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ref-2023-013-f.

Constitution of Malta. LEĠIŻLAZZJONI MALTA. https://legislation.mt/eli/const/eng.

Cyprus Constitution 1960 (rev. 2013). Constitute Project. https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.

Czech Republic Constitution 1993 (2013). Constitute Project. https://www.constituteproject.org/constitution/Czech_Republic_2013.

Third Amendment to the Constitution Act (1972). Electronic Irish Statute Book (eISB). https://www.irishstatutebook.ie/eli/1972/ca/3/enacted/en/html.

The Constitution of the Republic of Slovenia (2021). Human Rights Ombudsman of Republic of Slovenia website. https://www.varuh-rs.si/en/about-us/legal-framework/the-constitution-of-the-republic-of-slovenia.

Trybunał Konstytucyjny. (2004). Wyrok z dnia 31/05/2004, K 15/04. Eur-Lex. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:82004PL0531(01).

Spanish Constitution. Senado de Espana. https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/detalleconstitucioncompleta/index.html?lang=en.

**References**

Burovsky, M. V. (2024). Article 9. In R. O. Stefanchuk, O. V. Petryshyn, Y. G. Barabash, et al. (Eds.), Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary (pp. 74–84). Law.

Vodyannikov, O. Yu. (2023). Constitution and European Integration: Models of Constitutional Adaptation to EU Membership. The Constitution of Ukraine and the Triad of European Values: A View in the Light of European Integration. Kyiv.https://ccu.gov.ua/library/konstytuciya-ukrayiny-ta-triada-yevropeyskyh-cinnostey-poglyad-u-svitli-yevrointegraciyi

Koliadiy, A. M. (2024). Citizenship. In Yu. G. Barabash et al. (eds.), Great Ukrainian Legal Encyclopedia in 20 volumes. Volume 4: Constitutional Law (pp. 143–147). Law.

Korotuk O. V., Lavrynovych O.V. (2021). Constitutions of the World: Kingdom of Denmark, French Republic, Czech Republic, Republic of Poland. OVC.

Korotuk O. V., Lavrynovych O.V. (2023). Constitutions of the World: Constitutional Acts of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. OVC.

Korotuk O. V., Lavrynovych O.V. (2021). Constitutions of the World: Kingdom of Belgium, Federal Republic of Germany, Kingdom of Sweden. OVC.

Korotuk O. V., Lavrynovych O.V. (2022). Constitutions of the World: Republic of Latvia, Republic of Lithuania, Republic of Estonia. OVC.

Korotuk O. V., Lavrynovych O. V. (2025). Constitutions of the World: Republic of Belarus, Slovak Republic. OVC.

Korotuk O. V., Lavrynovych O. V. (2021). Constitutions of the world: Constitution of the Hellenic Republic, Constitution of the Republic of Cyprus, Constitution of the Republic of Turkey. OVC.

Korotuk O. V., Lavrynovych O. V. (2023). Constitutions of the World: Kingdom of the Netherlands, Grand Duchy of Luxembourg, Republic of Malta, Principality of Monaco. OVC.

Lyubchenko P. M. (2024). Article 70. In R. O. Stefanchuk, O. V. Petryshyn, Yu. G. Barabash et al. (eds.), Constitution of Ukraine. Scientific and Practical Commentary (pp. 516-520). Law.

Lukyanov, D. V. (2024). Article 36. In R. O. Stefanchuk, O. V. Petryshyn, Y. G. Barabash, et al. (Eds.), Constitution of Ukraine. Scientific and Practical Commentary (pp. 269-281). Law.

Martseliak O. V. (2024). Electoral law: subjective. In Yu. G. Barabash et al. (eds.), Great Ukrainian Legal Encyclopedia in 20 volumes. Volume 4: Constitutional Law (pp. 86–91). Law.

Martseliak, O. V. (2024). Electoral qualification. In Yu.G. Barabash et al. (eds.), Great Ukrainian Legal Encyclopedia in 20 volumes. Volume 4: Constitutional Law (pp. 100–105). Law.

Tatsiy V. Y. (2024). Article 38. In R. O. Stefanchuk, O. V. Petryshyn, Yu.G. Barabash et al. (eds.), Constitution of Ukraine. Scientific and Practical Commentary (pp. 288–295). Law.

Slin'ko T. M., Berchenko G. V. (2024). Rights of Foreigners. In Yu. G. Barabash et al. (eds.), Great Ukrainian Legal Encyclopedia in 20 volumes. Volume 4: Constitutional Law (pp. 655–661). Law.

Shapoval, V. M. (2018). Constitution of the Republic of Poland (with a foreword by Volodymyr Shapoval). Center for Political and Legal Reforms.

Bańczyk W., Południak-Gierz K., Zoll F. (2022). Primacy of EU law and jurisprudence of Polish Constitutional Tribunal: Study for the Committee on Legal Affairs. European Parliament, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/732475/IPOL_STU(2022)732475_EN.pdf.

Constitution du Grand-Duché de Luxembourg. (2023). Venice Commission of the Council of Europe. https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ref-2023-013-f.

Constitution of Malta. LEĠIŻLAZZJONI MALTA. https://legislation.mt/eli/const/eng.

Cyprus Constitution 1960 (rev. 2013). Constitute Project. https://www.constituteproject.org/constitution/Cyprus_2013.

Czech Republic Constitution 1993 (2013). Constitute Project. https://www.constituteproject.org/constitution/Czech_Republic_2013.

Third Amendment to the Constitution Act (1972). Electronic Irish Statute Book (eISB). https://www.irishstatutebook.ie/eli/1972/ca/3/enacted/en/html.

The Constitution of the Republic of Slovenia (2021). Human Rights Ombudsman of Republic of Slovenia website. https://www.varuh-rs.si/en/about-us/legal-framework/the-constitution-of-the-republic-of-slovenia.

Trybunał Konstytucyjny. (2004). Wyrok z dnia 31/05/2004, K 15/04. Eur-Lex. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:82004PL0531(01).

Spanish Constitution. Senado de Espana. https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/detalleconstitucioncompleta/index.html?lang=en.

**Отримано редакцією журналу / Received: 12.03.26**
**Прорецензовано / Revised: 11.05.26**
**Схвалено до друку / Accepted: 09.06.26**
**Опубліковано / Published: 20.07.26**

**Serhii SYCH, PhD Student**
**ORCID ID: 0009-0004-9222-274X**
**e-mail: sychserhii@knu.ua**
**Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.**

## EUROPEAN CLAUSES AND THE ELECTORAL RIGHTS OF EUROPEAN UNION CITIZENS: MODELS OF MINIMALIST CONSTITUTIONAL REGULATION

**Background.** ***With Ukraine acquiring candidate status for EU membership, there is a pressing need to harmonize national constitutional law with EU law on the protection of the electoral rights of EU citizens. Research into the minimalist model of constitutional reforms in European Union member states will enable the development of the best path for such adaptation without a total revision of the Basic Law of Ukraine.***

**Methods.** ***The research is based on the application of the comparative legal method for analyzing the constitutional acts of 17 European Union member states, a formal-dogmatic method for interpreting the norms of the Constitution of Ukraine in order to identify obstacles to European integration, and a method of analysis and synthesis for summarizing the scientific positions of domestic constitutionalists. Additionally, the historical-legal method was utilized to trace the evolution of amendments during the accession periods of existing EU states.***

**Results.** ***It has been established that 17 of the 27 member states of the European Union have adopted a minimalist model for enshrining European clauses, limited to concise norms and principles. The constitutional practice of individual countries that, in order to grant European Union citizens voting rights, either did not change their constitutions at all, adopted separate constitutional acts, or made only minor changes has been analyzed.***

**Conclusions.** ***It is determined that the most optimal guideline for adapting the text of the Constitution of Ukraine is to apply a minimalist model of European clauses. This will allow for the harmonization of legislation and ensure the realization of the electoral rights of European Union citizens without the need for extensive codification of European integration norms in the body of the Basic Law.***

**Keywords:** ***European integration, European Union legislation, election law, constitutional law, local elections.***

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.